

Late overpeinzingen over het taalonderwijs op Rolduc.

Hoe houdbaar is Homerus?

In deze tekst wil ik onderzoeken hoe het moderne Grieks zich verhoudt tot de taal van de oeroude Griekse teksten van Homerus. Een belangrijke vraag is of we in West-Europa jonge mensen in de moeilijkste periode van hun jonge leven aan boord moeten komen met gedachten, verhalen, meningen, reisverslagen, verzuchtingen, die tussen de 2400 en 3000 jaar geleden werden neergeschreven of mondeling overgedragen van generatie op generatie. En dat nog wel in een taal die erg moeilijk is en goeddeels vergeten als spreektaal. Terwijl er wel nog volop Grieks gesproken wordt in de eilandrijke onderbuik van Europa. Maar is dat dan nog hetzelfde Grieks? Zouden de huidige Grieken niet druk moeten zijn met het bestuderen en bewaren van die prachtige teksten van hun voorvaders? Want hoe houdbaar is bijvoorbeeld Homerus, als begrip en vertaling van zijn magistrale dichtwerken niet in het land en het taalgebied van herkomst wordt gewaardeerd en zijn woorden zorgvuldig bewaard?

En Homerus staat natuurlijk ook voor al die andere schrijvers in het klassieke Grieks: Plato, Plutarchus, Xenophon, Herodotus, de toneelschrijvers; de rij is onafzienbaar, net als het aantal pagina's geschreven tekst. Het is mij fysiek onmogelijk om mijn kleine verzameling klassiek-Griekse teksten mee te slepen op zoek naar moderne Grieken.

Zo dacht ik enkele jaren geleden tijdens een korte trip naar Griekenland om de oude monumenten in Athene, Argolis, Olympia, Epidauros, Sparta en Delphi te bewonderen en te zien met hoeveel inspanning de Grieken van vandaag aan het behoud van hun monumenten werken. Hoe zit het met de taal uit de tijd van die monumenten? Daarop kwamen mij de opvallende gestalte en de pittige uitspraken van mijn Rolducse leraar Grieks, Jean Tagage, in de herinnering (zie mijn eerdere tekst op deze website). En vervolgens legde ik mijn vragen neer bij de Griekse reisgids Argiris Angelou, die uitstekend Nederlands sprak, maar soms zweeg over het klassieke Grieks. Ook na een uitgebreide e-mail van mijn kant. Kunnen de Grieken van vandaag de dag moeiteloos de teksten van Homerus en andere oude schrijvers lezen en vooral ook begrijpen?

Het vieruurtje of gouter op Rolduc (spreek op zijn Frans uit als goetee) was een forse, heerlijk versgebakken kadet van witbrood. Het souper (alweer Frans!) was een broodmaaltijd begeleid door zoete thee uit grote, ronde, aluminium schenkkannen met deksel en een hengsel (model 1850-1950). En daarna gingen we naar een van de twee grote studiezalen die met hoge vensters op de grote cour/speelplaats uitzagen. Het daglicht schoof dan in de maanden september, oktober al uit beeld richting westen, terwijl aan onze kant in het Duitse oosten, zichtbaar door de hoge ramen, het donker al aan de hemel naderbij kwam gekropen. Om mij heen klaptten de kastjes van de lessenaars open. Onze kleine tabernakels van boekenwijsheid. Het huiswerk ALTIJD (semper aut παντοτε) beginnen met het vertalen van een aangewezen stukje van tien, vijftien regels Latijn of Grieks, meestal vanaf het punt in de tekst waarbij de les ten einde ging. Want voor goed vertalen moest je fris zijn en geconcentreerd. Daarna is er nog tijd genoeg voor de 'schwere Wörter' en de stam(p)tijden van Zeinstra. En op zo'n

moment heb ik me vaak afgevraagd waarom het leren vertalen van oeroud Grieks of Latijn zo belangrijk is voor later. Niet dat ik er een hekel aan had! Absoluut niet! De studie-uren besteed aan Grieks en Latijn zijn de mooiste uren van mijn jonge leven geweest. Ik snelde van zin naar zin, nieuwsgierig naar de betekenis, de inhoud van de mededeling tussen de twee punten, de eerste naamvallen en de werkwoorden, de voorzetsels, bijwoorden en voegwoorden. Drie van mijn oudetalenwoordenboeken zijn nog steeds voorzien van met transparante plakband aangeplakte letterruitertjes om maar zo snel mogelijk bij de juiste beginletter van een woord uit te komen. Met mijn penvriendin Roula in Athene was ik nog niet zover dat ik haar in mijn bibberige steenkolenengels durfde te vragen wat zij als echte Griekse nou van Homerus vond. Nu ik na een jachtig journalistiek leven weer meer tijd heb om in mijn eigen studiezaaltje uren met teksten bezig te zijn, wil ik het eindelijk wel eens weten:

Woordenboeken met letter-ruiter, reuzenhandig en snel.

Kunnen de Grieken van vandaag de dag hun Homerus lezen en begrijpen?

Deze vraag heb ik veel personen voorgelegd, Grieken, natuurlijk.

De belangrijkste stelling van gids Argiris was dat er geen echte taalkundige breuk is tussen de taal van de oude teksten en het moderne Grieks. Hij besteedde midden in de Griekse vakantieweek enkele uren aan de historische ontwikkeling van zijn taal. Het Grieks is niet veranderd, aldus Argiris, enkel vijf klinkers en tweeklanken zijn tussen 300 v.Chr. en 300 n. Chr. langzaam allemaal als een i-klank gaan klinken. Die klankverschuiving was een bewuste vereenvoudiging van de taal, nadat de Macedonische koning Alexander de Grote de halve toen bekende wereld veroverde met een enorm leger en een veldtocht van ruim tien jaar tot in India toe. In dat enorme rijk werd het Grieks de officiële taal, het hellenisme kwam op als leidende cultuur en iedereen wilde Grieks spreken maar dan op zijn manier. Het *iotacisme* noemt men deze ingrijpende verandering van de uitspraak van het Grieks. Het klassieke Grieks, dat in gymnasia in de westerse wereld onderwezen wordt, wordt uitgesproken, zoals Erasmus voorstelde in een boek, waarin hij de oorspronkelijke uitspraak van het oude Grieks herstelde en van al die i-klanken ontdeed.

Ik bel de Griekse ambassade in Den Haag en hoor daar dat een drukbezette medewerker in slecht Engels erg schrikt, wanneer ik de naam Homerus laat vallen. Hij zegt onmiddellijk en zeer gehaast, dat het lezen en begrijpen van oude Griekse teksten heel moeilijk is en voer is voor taalspecialisten na lange studie.

Een Griekse vriendin van mijn dochter, de Kretenzische Kleio (spreek uit Klio vanwege het iotacisme), reageerde op soortgelijke wijze. ‘Grieken kunnen in de teksten van Homerus hier en daar een woord herkennen en ook begrijpen. Maar lang niet alles, hoor.’

Ik trof Nikos aan bij de deur van het Griekse restaurant ‘Antonis’ aan de Kesselskade in Maastricht en legde hem mijn eigen ‘Homerus’ voor, de dundruk uitgave van J.C. Bruijn en C. Spoelder uit 1962 (uitgegeven door H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V. Haarlem en gedrukt door Joh. Enschede en Zonen te Haarlem). Het boek opengeslagen op de eerste bladzijde van de Odyssee. Nikos wees het allereerste woord ‘Ανδρα’ aan en zei: ‘daar staat man’ En daar bleef het bij. Nikos wilde ook geen poging tot lezen doen.

En tenslotte kreeg ik via via het telefoonnummer van mijn aangetrouwde volle Griekse neef Taki (op zondag Dimitrios) Koutsogilas (77) in Maastricht te pakken. Hij is getrouwd met mijn nicht Annie, oudste dochter van mijn vaders zusje Nellie, met zijn tweeën de allerjongsten van een zestientallige kinderschaar. Taki, afkomstig uit de regio rond Korinthe, kwam in de jaren zestig als gastarbeider naar Maastricht om bij de Royal Sphinx aan de slag te gaan. Hij trouwde ‘u Mestreechs meitske’, mijn nicht Annie dus, en hield het al 53 jaar vol in Limburgs hoofdstad, spreekt en verstaat zelfs het langgetrokken, soms lijzige, maar ook zangerige dialect. En nog veel meer. Dat blijkt al snel, als ik aanbel met mijn oude dundruk-Homerus onder de arm. Hij leest vlotjes de eerste bladzijde van het eerste boek van de

Taki leest Homerus

Odyssee weg, weliswaar in de moderne uitspraak en zonder het bij ons erin gestampte dichterlijke ritme van de hexameter.

Deze (groot)vader van twee kinderen en twee kleinkinderen laat vervolgens horen, dat ook de oeroude taal van de Grieken hem niet vreemd is. Met enige hulp en discussie werkt hij zich door de eerste volzin van de dichter heen en komt zelfs op de proppen met een mooie alternatieve vertaling voor het woord πολυτροπος (polutropos), dat wij van Tagage en Pap Stroux altijd met slim of sluw moesten vertalen. “Veelzijdig, zou ik daarvan maken”, zegt hij. Alla Bonheur! “Ja,” gaat hij bescheiden verder, “Ik ben taalgevoelig, want in korte tijd heb ik me het Nederlands hier en het Maastrichts dialect eigen gemaakt.

Tagage

Bovendien, werd er op de middelbare school in Griekenland in mijn tijd wel aandacht besteed aan het klassieke Grieks, maar geen uren en uren per week, zoals op Rolduc. Het was meer een klein bijvak.

Bovendien is er een plek in Griekenland waar de klassieke taal nog steeds in ere gehouden wordt en dat is de Grieks Orthodoxe Kerk. Daar draagt men de lezingen uit de boeken van het Nieuwe Testament tijdens de dienst nog steeds voor in het Grieks, waarin die teksten zeg maar tweeduizend jaar geleden geschreven werden door de evangelisten en verschillende apostelen met Paulus voorop.

Stroux

De klankwisselingen van het iotacisme worden wel aangehouden, maar toch zijn er maar weinig mensen die de lezingen nog echt letterlijk verstaan. De priester licht na afloop de tekst uitvoerig toe en vertaalt de woorden in het moderne Grieks. En wat is hierbij het allerbelangrijkste? Vooral dat je belangstelling hebt voor de oude taal en niet je schouders ophaalt bij het eerste woord dat je niet begrijpt.” Neef Taki slaat me met grote verbazing. Zou er dan toch nog hoop zijn voor de oude, blinde bard in zijn eigen land? Het is moeilijk te schatten hoeveel mensen er nog in Griekenland zijn zoals hij.

En bovendien bedacht ik zelf nog een kleine steekproef. Ik snorde on line een Nieuw-Grieks/ woordenboek op, installeerde het Griekse alfabet onder mijn toetsen en zocht uit onder welke toetsen de ongewone en afwijkende Griekse letters geplaatst waren. Daarmee voerde ik een kleine steekproef uit.

In het zoekraampje van het Gr.-NL- woordenboek voerde ik allerlei woorden uit de tekst van Homerus in en je raadt het al. De Homerus-woorden worden keer op keer niet gevonden of herkend door het moderne woordenboek. Zijn weggevallen uit de moderne taal. Ja, hoera, 'Ανθρωπων' (vers 3, tweede naamval meervoud: van de mensen), maar dat is in het moderne Grieks het opschrift van een herentilet. En of ze die al in de Bronstijd kenden, 1300 v. Chr.? Denk van niet!

Toch zijn de oude schrijvers nog niet helemaal bij het oud papier gezet in het Griekse middelbaar onderwijs. In 1976 werd er weliswaar een ingrijpende onderwijshervorming voltrokken. En daarbij werd het klassiek Grieks afgevoerd als verplicht vak op middelbare scholen. Als reden werd aangevoerd: Het klassieke Grieks is een dode taal. Bestudering van die taal sluit niet meer aan bij of past niet meer in het moderne onderwijs met zijn nadruk op exacte vakken als wiskunde en informatica. Exit Homerus, Herodotus, Plato, Thucydides en noem ze allemaal maar weer op. Typisch het vertoog van de ongeïnteresseerde scholier en de oververmoeide en zwaar onderbetaalde lesboer(in).

Maar na enig zwerven op internet ontdek ik in een grote verzameling artikelen uit honderden jaargangen van christelijke uitgaven een verhaal, gedateerd 23 juni 1988, uit het Reformatorisch Dagblad met als kop: “Homerus is weer terug op school”. De aanhef in deftig Nederlands: “De middelbare scholieren in Griekenland gaan zich in september (we schrijven juni 1988!) weer buigen over Homerus, Herodotus en Plato. Minister van Onderwijs Antonis Tritsis bepaalde onlangs na een uitgebreide en moeizame discussie met kritische leerkrachten en onderwijsdeskundigen dat hij herinvoering van het klassieke Grieks op de middelbare scholen noodzakelijk vindt om het contact met de antieke cultuur niet te verliezen.” Antonis Tritsis is van mening dat het Griekse volk dezelfde taal is blijven spreken als de oude Grieken en daarom moet de gedachtewereld van de ouden en hun ideeën levend blijven. Ook op de basisschool moeten zesjarigen een eenvoudige cursus klassieke vorming krijgen, vindt Tritsis. “De Griekse jongeren moeten zich vertrouwd maken met de grote rijkdom van hun voorouders en met de Griekse klassieken die hun stempel op de wereld hebben gedrukt,” aldus nogmaals de minister.

Dit voornemen ging erin als koek aan de universiteiten en bij wetenschappers, maar de leraren van de middelbare scholen zagen de bui al hangen. Zij vonden dat de gedachte dat elk Grieks kind op basis van zijn huidige taal het klassieke Grieks gemakkelijk onder de knie kan krijgen een misvatting. Mijn eigen beknopte onderzoek bij Grieken in mijn omgeving ondersteunt die mening ruim ten halve, maar minister Tritsis voerde aan dat naar zijn mening het Grieks in de loop der vele eeuwen veel minder veranderd is dan bijvoorbeeld het moderne Engels, vergeleken met oud Engels en zelfs het Engels van Shakespeare en Chaucers Canterbury Tales. Een lange stoet leraren wierp vervolgens tegen dat het moderne Grieks al moeilijk genoeg is voor velen om correct onder de pet te krijgen en dat het klassieke Grieks alleen maar voor verwarring zorgt. En er melden zich nog velen in dit nationale debat.

En hoe zit het dan NU in het reguliere onderwijs met het klassieke Grieks? Ik heb helaas tijdens mijn korte vakantie in Griekenland in oktober 2016 geen middelbare scholen of basisscholen kunnen binnenlopen met mijn eigen Homerus onder de arm. Dat zou ook een bruuske en wellicht intimiderende confrontatie zijn geweest.

Ik ga het doen met internet-informatie over het Griekse onderwijs vandaag de dag, bestemd voor expats, mensen die in Griekenland gaan werken en lange tijd uit Nederland wegblijven met schoolgaande kinderen.

In die informatie lees ik geen woord over de cursus klassieke vorming voor zesjarigen. Na de basisschool landt de Griekse leerling(e) op de onderbouw van de middelbare school, leerjaar 1 tot 3, bestemd voor 12- tot 15jarigen. En daar lees ik: Het onderwijs van het ‘gymnasio’, de onderbouw dus, kent thema’s als de oude Griekse taal en literatuur, de moderne Griekse taal en literatuur, vreemde talen en wiskunde, informatica en geschiedenis. In de beschrijving van de vakken in de bovenbouw van het middelbaar onderwijs (15- tot 18-jarigen) geen woord over de klassieken. Het ziet ernaar uit dat de minister uit 1988 na dertig jaar zijn dappere voornemen om het klassieke Grieks in zijn eigen Griekenland weer tot leven te wekken niet heeft kunnen doorzetten.

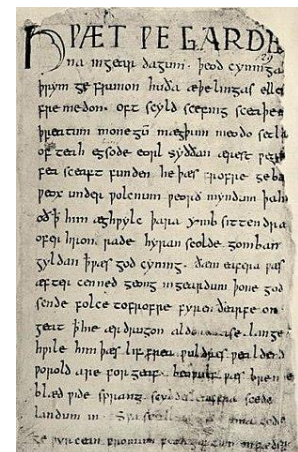
Zijn centrale stelling dat Griekse kinderen met hun taalschat veel gemakkelijker het oude Grieks zouden kunnen oppikken dan kinderen in het buitenland, zoals ik er 57, 58 jaar geleden een was op een zeer afgelegen plek in een stokoude abdij in een verre uithoek van Nederland en ook van Limburg, is een boude veronderstelling. Dat is gebleken uit mijn eigen onderzoekje onder mij bekende en minder bekende Grieken van vandaag de dag.

Wedervraag: en jullie dan ?

En onvermijdelijk komt dan vanuit Hellas de terechte wedervraag: hoe gaan jullie daar in al die andere Europese landen met jullie stokoude, literaire schatten om? Kunnen jullie kinderen dan wel vanaf de middelbare schoolleeftijd oude en oeroude boeken en teksten lezen? De minister Antonis Tritsis uit 1988 noemde al William Shakespeare als voorbeeld met de veronderstelling dat Engelse kinderen minder zouden begrijpen van de teksten van de grote bard dan Helleense kinderen van Homerus epische dichtwerken. Ook dat is een groteske overdrijving. Homerus' teksten dateren uit ongeveer de zevende eeuw voor Christus. Men neemt aan dat Homerus tussen 800 en 750 v. Chr. geleefd heeft en dat hij in zijn werken Griekse verhalen heeft verwerkt, die al eeuwen mondeling werden doorgegeven in vertellingen. De val van Troje wordt door velen rond het jaar 1200 voor Christus gedateerd. De oorlog om Troje is het voornaamste onderwerp van Homerus' Ilias-epos. Terwijl William Shakespeare leefde van 1564 tot 1616, tweede helft zestiende eeuw na Christus tot begin zeventiende eeuw. Een verschil van maar liefst 23 eeuwen. Hallo!

De Beowulf op Rolduc

Homerus en Shakespeare, dat is toch zeker muizen met paarden vergelijken om eens een platgetreden uitdrukking te variëren. Maar er zijn veel oudere Engelse teksten en - hoe is het mogelijk! – Ook die kwamen in een van de allereerste lessen modern Engels aan de orde in de tweede klas gymnasium op Rolduc. Leraar Engels, drs. A.H. Chr. Meertens, beter bekend als Blacky, droeg voor degenen die hij Engels ging leren, enkele regels uit een zeer befaamd oud-Engels heldendicht voor. Uit de Beowulf, daterend uit de zesde eeuw n.Chr., ontstaan in Denemarken en later door Deense migranten mondeling meegenomen naar Engeland, waar de tekst werd opgeschreven in vertaald stokoud-Engels. Deze flarden van de tekst zijn altijd in mijn hoofd blijven hangen: “*Windiege nessas () under nessa jenippoe nether gewieted flod under foldan.*” Op basis van deze fonetische herinnering heb ik de verzen 1360 tot 1363 van een on-line-Beowulf- tekst kunnen vinden en daarbij ook de juiste schrijfwijze met enkele afwijkende letters en natuurlijk ook de vertaling van de hand van Jan Jonk. Het gaat om de beschrijving van het land waar het monster Grendel vandaan komt. Een monster dat meer dan twaalf jaar lang door Denemarken trekt en mensen aanvalt, doodt en opvreet. Beowulf gaat achter het ondiep aan en weet het te verslaan.

Eerste bladzijde van Beowulf.

Er staat in de geciteerde regels: *Winderig kustland () (een grote bergstroom) duikt er neer onder een duistere steenmassa, een vloed onder de aarde.*

Enkel en alleen het woordje ‘under’ bestaat nog in het moderne Engels, voor zover ik kan zien en betekent dan ook gewoon ‘onder’. Voor de rest kan hier geen enkele Engelsman met een normale middelbare school als opleiding echt chocola van maken. Hier hebben de Grieken dus een punt.

Waar is Roland?

Oud-Frans is bij mijn weten nooit aan de orde gekomen in de Franse taallessen op Rolduc. We leerden de fabel “Le Corbeau et le Renard” van de zeventiende-eeuwer Jean de la Fontaine van buiten en dat was het enige historisch uitstapje. Het zit nog steeds vrij compleet tussen mijn oren. Het Chanson de Roland, bijvoorbeeld, uit de Karolingische tijd, is andere koek. Maar dat kwam totaal niet aan de orde in de lessen. Het gaat om een 4000 verzen lange ridderballade, geschreven in de elfde eeuw over een achterhoedegevecht in de Pyreneeën in augustus van het jaar 778. De strijd gaat tussen de achterhoede van Karel de Grote’s leger onder bevel van zijn neef Roeland, die sneuvelt na verraad..

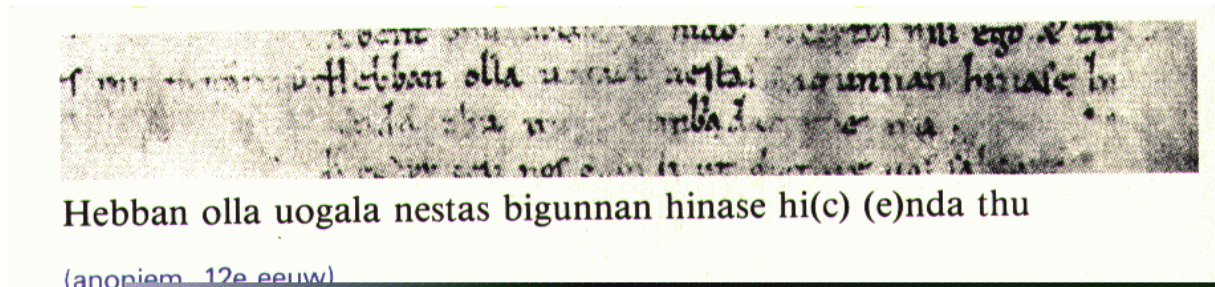

“Hebban ollan...”

En tenslotte: Hoe zit het met de **oudste Nederlandse teksten**. Zijn die nog te lezen en te begrijpen voor mensen van vandaag de dag. Zijn wij beter dan de Grieken?

Lange tijd heeft men gedacht, dat het oudste Nederlands tekstje bestond uit twee zinnestukjes van in totaal dertien woorden dat een monnik in een klooster in het Graafschap Kent in het uiterste zuidoostpuntje van Engeland achterin op de laatste bladzijde van een oud-Engels prekenboek van ene Aelfric schreef om zijn vers bijgepunte ganzenveren pennetje uit te proberen. Of de punt scherp genoeg is en de inkt goed aan het papier/perkament wil hechten. Het jaartal zal omstreeks 1083 zijn en de plek de Benedictijnse priorij van St. Andrew. In dat klooster zaten nog een paar oude knakkers, maar met de komst van Willem de Veroveraar uit Normandië wordt deze bijna uitgestorven priorij weer bevolkt met jonge monniken uit Noord-Frankrijk en het aanpalend West-Vlaanderen, die driftig in de schrijfsaal aan de slag gaan met wat ze al jaren doen: het overschrijven van Latijnse (gebeden)boeken.

En dan schrijft deze jonge monnik de proefzin: “Hebban olla uogala nestas hagunnan hinase hi(c) (e)nda thu uuat unbidan uue nu”.

Op Rolduc is het bij het vak Nederlands aan de orde gekomen, maar in welk leerjaar weet ik niet meer. Hoeveel achtstegroepers, vooruit dan brugmuggen, in de rest van Nederland zouden dit ene zinnetje met vrucht kunnen lezen en begrijpen? Heel weinigen, eigenlijk niemand, denk ik. Wij ook niet, toen we het voor het eerst onder ogen kregen in een leslokaal aan een donkere gang. En dan hebben we het nog niet gehad over de fameuze

Wachtendonckse psalmen. Die zijn weer een eeuw ouder, dateren van ongeveer 950 n. Chr. en zijn heel onvolledig tot ons gekomen. Dat zit zo. Ergens in een klooster tussen Roermond, Venlo, Straelen, Duisburg, Düsseldorf en naar het zuiden toe Trier, kortom in het wijdere gebied van de Nederrijn, moet een monnik een handschrift van de psalmen hebben bij elkaar gepend tussen het jaar 900 en 1000. In het Latijn. Omdat dit psalmenboek ook voor het taalonderwijs werd gebruikt in de kloosterschool zien we in oeroud Nederlands woordjes boven elk Latijns woord geschreven. Interlineaire glossen heet dat deftig (notities tussen de regels), maar elke oud-Rolducien weet nu precies wat bedoeld wordt. Wie heeft niet zijn Herodotus en Homerus met zacht potlood regel voor regel van vertaling voorzien, moeizaam opgezocht in Mehler of Montijn tijdens de avondstudie? In mijn eigen Odyssee-tekst heb ik de eerste drie boeken helemaal van deze tussenglossen voorzien en het vierde boek voor de helft. In zacht potlood, natuurlijk.

Welnu deze tussen gevoegde woordjes, daar gaat het om. De Latijnse verzen, dat is ouwe meuk, die zijn al bekend uit de Vulgaatvertaling van het Oude Testament uit de vierde eeuw na Christus. Dit handgeschreven psalmenboek stond in de zestiende eeuw in de boekenkast van de Luikse kanunnik Arnoldus van Wachtendonk. De oorspronkelijke en oudst bekende verblijfplaats van het handschrift was de abdij van Sint Amor in het nu Belgisch-Limburgse Munsterbilzen, een klooster voor niet aan de edelman geraakte en superdeftige adellijke dames, net als dat in Thorn aan de andere kant van de Maas. In Munsterbilzen heeft de plaatselijke Heemkundekring Bilisium een digitaal museum opgezet over de oorsprong van het Nederlands en Vlaams. Op e-mailafpraak (info@bilisium.be) te bezoeken via de website van de Heemkundecollege. Deze club is totaal niet onder de indruk van de versregel “Hebban olla enz.” en noemt deze tekst oud-Engels. De heemkundigen van Bilzen/Munsterbilzen gaan voor een versregel uit het negende-eeuwse Evangeliarium van Munsterbilzen als het oudste Nederlands en dan de notities van Lipsius over de psalmen van Wachtendonck. Je kunt je voorstellen, dat er in zo’n omgeving veel Frans of Waals gesproken werd en dat niemand oog had voor die merkwaardige woordjes boven de Latijnse verzen. Van Wachtendonck had het

boek onder zijn hoede genomen, maar hij leende het grif uit aan Justus Lipsius, toen die hem erom vroeg voor nadere studie. Voor deze geleerde Vlaming waren die glossen zeer boeiend. De Vlaamse humanist Justus Lipsius was een tijd in Leiden werkzaam en keerde terug naar

Justus Lipsius 1547 - 1606 ·

Leuven en ging op bezoek bij Arnoldus om hem het oude psalmenboek te leen te vragen voor verdere studie. Lipsius schreef 22 van de 150 psalmen over, inclusief de glossen en maakte verder uitvoerige notities over die merkwaardige tussen de regels geschreven woordjes. Het oorspronkelijke manuscript is zoekgeraakt, verloren gegaan, evenals de psalmkopieën van de hand van Lipsius. Enkel en alleen een deel van zijn notities zijn bewaard gebleven. En die leveren behalve de 22 overgeschreven psalmen ongeveer 370 woordjes in het Oud-

Oostnederfrankisch, een oeroude voorloper van het Nederlands in dialectvorm. Wat betekent dat nu concreet? In ieder geval dat het oudste geschreven Nederlands niet in de Randstad te vinden is, maar in kloosters in Limburg en omgeving. De beschaving komt ook wat dat betreft weer uit het zuiden, natuurlijk. Munsterbilzen is met ruim 4000 inwoners een kerkdorp van Bilzen dat aan de Westkant van de Maas is te vinden achter Lanaken, niet zo heel ver van Maastricht.

En hoe ziet die tekst er dan uit van de befaamde psalmen en kunnen we nog begrijpen wat er staat?

Vooruit: een klein citaat:

“Ruopen sal ik te gode hoista. Got thia uuala dida mi.”

Daar staat, als we elf eeuwen overslaan: **“Roepen zal ik tot de hoogste God, God die mij wel deed.”**

Geef het maar allemaal op: deze vertalingen vergen een lange studie in literatuurgeschiedenis en oude talen. Wie kan zonder studie lezen en begrijpen: de oorspronkelijke teksten van Hendrik van Veldeke, Hadewijch en Jacob van Maerlant? We hoeven ons niet te verbazen over de meeste Grieken die vandaag de dag in het algemeen bij ‘hun’ Homerus tegen een muur lopen qua taal en begrip. En die tekst is nog puntgaaf tot ons gekomen, zij het nog zestien eeuwen eerder neergepend dan de Wachtendonckse psalmen.

Het is een teken aan de wand: Grieken, (behalve voor een deel mijn dappere neef Taki,) die nauwelijks wijs worden uit de fraaie verzen van de oude Homerus. Ophef in Nederland bij het begin van het nieuwe academische jaar in september 2018: er blijken nauwelijks eerstejaars studenten het vak Nederlands en de taal- en literatuurgeschiedenis gekozen te hebben. Het zijn de effecten van de geforceerde overwaardering van de exacte en technische vakken, “waar je voor je eigen toekomst veel meer aan hebt dan aan oude en moeilijke talen.”

Dat kan zo zijn, maar voor de exacte studies is ook goede taalvaardigheid nodig, want zonder taal is niets mogelijk qua kennisoverdracht en begrip. Daarom blijft het belangrijk om het verschijnsel taal, en dan vooral de eigen taal en de Europese basistalen in heden en verleden te blijven bestuderen op een goed niveau. Wiskunde, natuurkunde, scheikunde,

biologie enz. enz. enz. kunnen niet zonder taal. Nederlandse vaktalen van dokters en juristen en taalkundigen staan bol van het oude Grieks en Latijn, terwijl de meeste wiskundige en natuurkundige formules volop leentjebuur spelen bij het Griekse alfabet. Het Nederlands als academische studie is erg populair in het buitenland, te beginnen in Duitsland. Het is dus geen schande om de Grieken van vandaag te helpen met het in ere houden van hun blinde bard.

Laur Crouzen oktober 2018